

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАПРЯМ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

Анотація. У статті розглядаються особливості культурної дипломатії США, аналізуються механізми реалізації та ефективність культурної дипломатії США в країнах Східної Європи.

Ключові слова: культурна дипломатія, зовнішня політика, зовнішня культурна політика, США, Східна Європа, культурні програми, освітній і культурний обмін.

Annotation. The features of cultural diplomacy of the USA are examined in the article, the mechanisms of realization and efficiency of cultural diplomacy of the USA are analysed in the countries of East Europe.

Keywords: cultural diplomacy, foreign policy, foreign cultural policy, USA, East Europe, cultural programs, educational and cultural exchange.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности культурной дипломатии США, анализируются механизмы реализации и эффективность культурной дипломатии США в странах Восточной Европы.

Ключевые слова: культурная дипломатия, внешняя политика, внешняя культурная политика, США, Восточная Европа, культурные программы, образовательный и культурный обмен.

Постановка проблеми. Якщо розглядати процес поширення американського культурного впливу і розвитку зовнішньої культурної

---

* кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили

експансії США в ХХ ст. аж до наших днів через призму глобалізації, то друга половина ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися американським культурним впливом в загальносвітовому масштабі. Саме друга половина ХХ століття стала часом реалізації потужної зовнішньої культурної експансії Сполучених Штатів, яка виявилася ефективним інструментом зовнішньої політики американського уряду, навіть якщо мова йде про недержавні механізми реалізації зовнішньої культурної політики (більш того, саме на рівні цих недержавних механізмів здійснюється найбільш сильний вплив). Після розпаду Радянського Союзу Східна Європа стала важливим майданчиком для США. І такий інструмент зовнішньої політики як культурна дипломатія став активно застосовуватися США на пострадянському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці приділяють достатньо уваги дослідженню суті та особливості американської культурної дипломатії. Зокрема, варто відзначити роботи таких українських дослідників, як І. Гавриленко [2] та І. Місюк [6]. Російський дослідник Г. Філімонов [7] присвячує культурній дипломатії США свою монографію, однак висвітлення проблеми відбувається крізь призму негативного ставлення до американської культурної дипломатії. Варто відзначити, що Східноєвропейський напрямок культурної дипломатії США окремо практично не розглядається у колі науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Культурна політика та культурна дипломатія США вже давно стали предметом досліджень багатьох вчених. Однак, Східноєвропейський вектор культурної дипломатії США висвітлено не в повній мірі. Більшість російських дослідників, які займаються цією проблематикою, показують негативний бік такого культурного впливу. Українські ж дослідники тільки нещодавно почали активно розробляти цей напрям досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз культурної зовнішньої політики та культурної дипломатії США в країнах Східної Європи.

«Культурна дипломатія» є комплексом цілеспрямованих дій спрямованих на здійснення обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури, з метою сприяння міжкультурному взаєморозумінню [5]. Поняття «культурна дипломатія» є вужчим за поняття «публічна дипломатія», під яким варто розуміти як комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та досягнення національних інтересів [12]. Термін «культурна дипломатія» використовується для опису програм культури як одна із складових зовнішньої культурної політики держави.

Варто зауважити, що розуміння цих термінів у Сполучених Штатах є специфічним. Якщо, наприклад, у Великій Британії чи у Німеччині діяльність у сфері культури виділена як специфічний зовнішньополітичний метод, для здійснення якого створені органи, що лише його використанням і займаються – відповідно, British Council та Goethe Institute, то у Сполучених Штатах не простежується відокремлення «культурної дипломатії» від «публічної». Хоча обидва ці види дипломатичної діяльності у дипломатичній практиці США свідомо не розрізняються, остання є більш широким поняттям, адже включає вплив на громадську думку іншої держави усіма доступними засобами, а тому не всі види публічної дипломатії можуть бути названі культурною дипломатією [2, с. 9].

В США почали використовувати зв'язок культури і політики у ХХ столітті. Згідно з програмами WPA у 1930-х р. та SETA у 1970-х р. «забезпечувалось надання можливостей для самореалізації митців задля «перебудови» нації засобами їхнього мистецтва. Мистецтво та культура

стали частиною міжнародних відносин, зброєю холодної війни» [9]. В культурі містяться суспільні коди, національна свідомість, національна пам'ять, тому при правильному використанні її вона дає поштовх піднесенню суспільства [3, с. 111].

Вигоди від ведення культурної дипломатії значні. Культурна присутність країни всередині іншої культури створює унікальні можливості, форуми і платформи для взаємодії між людьми різних країн, тим самим закладаючи основу для дружніх і міцних соціально-економічних зв'язків між громадянами й урядами. Культурна дипломатія допомагає створити «фундамент довіри» з іншими народами. Політики і бізнесмени користуються цією довірою під час укладання економічних та військових угод [8, с. 94].

США створили низку інституцій, завданням яких є реалізація зовнішньої культурної політики. Зокрема, до таких інституцій відноситься Бюро з освітніх і культурних справ Держдепартаменту США. Саме Бюро сприяє розвитку взаємного розуміння між громадянами США та інших країн шляхом реалізації програм освітнього і культурного обміну.

Ще однією інституцією є Дорадчий комітет із культурної дипломатії, який складається з дев'яти членів, серед яких – заступник Держсекретаря з питань громадської дипломатії (який є головою Комітету) та помічник Держсекретаря з освітніх і культурних справ. Інші сім членів призначаються Держсекретарем, але не більше чотирьох з них можуть бути членами однієї партії. Членами Комітету можуть стати визначні американці, які продемонстрували значні досягнення у культурній сфері чи міжнародних відносинах [6, с. 127].

Дорадчий комітет з культурної дипломатії займається питаннями фінансування, створення незалежного інформаційного центру на зразок Британської ради для реалізації національного інтересу, управління фондами для здійснення перекладів з/на англійську мову важливих літературних, філософських, політичних, духовних праць, візової підтримки, зокрема для

іноземних студентів, розширення міжнародних культурних програм обміну, залучаючи більше людей з арабського та мусульманського світу [9].

Основи діяльності з реалізації програм освітнього і культурного обміну у США регулюються Актом взаємного освітнього і культурного обміну, прийнятим Конгресом США у 1961 р. (остання редакція 2012 року). Серед визначених Актом завдань діяльності у цій сфері є посилення зв'язків із іншими народами шляхом представлення освітніх і культурних інтересів, розвитку та досягнень громадян США та інших країн, сприяння мирному та плідному життю людей в усьому світі, допомога становленню дружніх, доброзичливих та мирних відносин між країнами [11].

Акт взаємного освітнього і культурного обміну визначає перелік головних програм, керівництво чи координацію якими здійснює Бюро, серед яких освітня програма обміну Фулбрайта для студентів, дослідників, викладачів, вчителів; стипендіальна програма Гамфрі (що полягає у наданні стипендій для навчання в американських університетах, включаючи навчання з одержанням наукового ступеня, а також для участі іноземців у роботі урядових та неурядових інститутів); програма міжнародних візитів із метою надання грантів для короткотермінових візитів для лідерів у конкретній сфері діяльності; американські культурні центри та бібліотеки, які поширюють друковану, аудіо-, відеопродукцію про людей та культуру США в інших країнах; програма американських закордонних шкіл, яка надає фінансову допомогу для діяльності таких шкіл; програма американських студій, що сприяє вивченню історії США, їхньої культури та людей у інших країнах; програма співпраці з приватними неприбутковими організаціями для реалізації цілей, визначених Актом; програма обміну Саманти Сміт – організовує обміни осіб, молодших 21 року, та студентів вищих закладів освіти з країн колишнього СРСР та Східної Європи; американська мистецька програма – сприяє кращому розумінню і вивченню мистецтва Америки організацією виставок та відвідин американськими митцями зарубіжних країн [11].

Загалом, варто відмітити, що освітня програма обміну Фулбрайта для студентів, дослідників, викладачів, вчителів стала досить дієвим інструментом культурної дипломатії США у Східній Європі.

1946 року сенатор Вільям Фулбрайт зініціював Програму міжнародних академічних обмінів, засадничою для якої стала ідея гуманізації стосунків між людьми й співпраці задля миру та добра. Фулбрайт зазначав, що міжнародна освіта перетворює національні цінності на людські - ми стаємо більш терпимими й вчимося цінувати те, що нас вирізняє; сприяємо гуманізації міжнародних стосунків, вчимося визнавати й поважати інші культури, що наповнюють наш світ.

У Польщі програма почала працювати в 1959 р і на сьогоднішній день вона є однією з найбільших у Центральній та Східній Європі, а також найпрестижнішою і тривалою навчальною програмою обміну між Польщею та Сполученими Штатами. При підтримці двох урядів, програма Фулбрайта в Польщі контролюється польсько-американською комісією Фулбрайта. За допомогою своїх різноманітних програм, комісія підтримує науку, дослідження, навчання та інші навчальні заходи американських і польських викладачів, вчених та інститутів. Також комісія здійснює контроль і обмін між Сполученими Штатами і Польщею для студентів, учнів, науковців, вчителів, інструкторів та професорів.

За час існування Програми в Україні (з 1992 р.) близько 1000 українців навчались, стажувались, проводили дослідження у США; у свою чергу, майже 700 американців викладали в українських вишах й займались науковою працею. Програма активно займається організацією виставок та інших культурних подій. Її фінансують Інститут міжнародної освіти та Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США [1].

Також варто відмітити активну роботу Міжнародного центру підтримки вчених ім. Вудро Вілсона у Вашингтоні у сфері пропагування культурної політики США у Східній Європі. Ця науково-дослідницька установа збирає під своїм дахом вчених зі всього світу і зараз дедалі більше

перетворюється на потужний мозковий центр. В Україні Центр Вудро Вілсона представлений Київським офісом Інституту Кеннана, який працює з 1999 р. й активно долучається до розробки та імплементації проектів, покликаних розвинути сферу культурної дипломатії України [8, с. 99].

Одним з основних інструментів неофіційної зовнішньої культурної політики США, головним культурним продуктом, ідеологічним знаряддям, таким собі символом сучасної Америки і засобом формування іміджу цієї держави на світовій арені є голлівудський кінематограф.

Російський дослідник американської культурної дипломатії Г. Філімонов, відзначає, що американські режисери і сценаристи часто зневажливо зображують у своїх творах представників інших народів, не надаючи значення деталям, особливостям національних характерів, предметів побуту тощо, а найчастіше свідомо і тенденційно спотворюючи їх. На його думку, це далеко не в останню чергу відноситься до Росії і країн Східної Європи. Це відбувається через те, що у свідомості американців вкоренився стереотип колишнього ворога номер один [7, с. 140].

Російського дослідника обурює така позиція, однак російський кінематограф так само не в найкращому світлі демонструє американців та їх культурні надбання, акцентуючи увагу на відсутності культурних традицій як таких у США.

Як відомо, ефективність реалізації стратегії культурної дипломатії сучасної держави напряду залежить від рівня розвитку власної культурної індустрії. Підготовча робота всередині держави, перш за все, виробництво необхідного культурного матеріалу, потребує не тільки проведення цілісної державної політики, але і об'єднання зусиль великої кількості зацікавлених сторін – органів влади, культурних закладів, компаній-виробників культурних продуктів, фондів тощо. Основними ресурсами виробництва культурного матеріалу володіють США, де й розташовані великі кіностудії, телестудії і т.д. [4]. Саме через у Східній Європі переважають американські цінності, а не російські. Саме через це студенти, молоді науковці надають

перевагу американським університетам при обранні програми культурного та освітнього обміну.

Висновки. США за досить короткий проміжок часу створили ефективну систему інституцій та програм для реалізації культурної дипломатії. Культурна експансія США у Східну Європу стала можливою через те, що виробника власного культурного продукту в країнах колишнього соціалістичного табору просто не було. І в багатьох країнах Східної Європи не існує і до сьогодні. Культурні програми обміну, робота американських фондів, кінематограф із пропагандою культурних цінностей американського суспільства, стали вагомим арсеналом для успішної реалізації культурної дипломатії США у Східній Європі.

Список використаних джерел

1. Бюро з питань освіти та культури США: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://eca.state.gov/about-bureau>
2. Гавриленко І. Особливості здійснення публічної та культурної дипломатії США / І. Гавриленко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. - 2016. - Вип. 2. - С. 9-12.
3. Єлизавета Я. Специфіка культурної політики як засобу міжнародних відносин / Я. Єлизавета // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - Випуск 104 (Частина I), 2012. – С. 111-113.
4. Кучмий Е. П. Культурная дипломатия как инструмент внешней политики государства / Е.П. Кучмий // Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. - начало XXI в.) : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 23-24 апреля 2015 г. - Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. - С. 46-50.
5. Луценко А. В. «М'яка сила» в сучасній геополітиці: Монографія / А. В. Луценко, Г. А. Піскорська. – К., 2011. – 216 с

6. Місюк І. Інституційне забезпечення громадської дипломатії США/ Ірина Місюк // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - Випуск 25, 2013. – С. 124-130

7. Филимонов Г. «Мягкая сила» культурной дипломатии США: Монография / Г. Филимонов. – М.: РУДН, 2010. – 212 с.

8. Шамбовський Г. Завдання і можливості культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні (програмний документ) / Григорій Шамборовський, Наталія Мусієнко // Агора. – Вип. 14, 2016. – С. 91-100.

9. Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy. – [Electronic resource] // U.S. Department of State. – September, 2005. – Mode of Access: <http://www.state.gov/r/adcompd/rls/54256.htm>

10. Cultural Policy: What is it, Who Makes it, Why Does it Matter? By Caron Atlasю - [Electronic resource] - Mode of Access: http://www.nyfa.org/files_uploaded/Pages_65-68.pdf

11. US Code Title 22 Chapter 33 – Mutual Educational and Cultural Exchange Program, 01/03/2012. – [Electronic resource] // Office of the Law Revision Counsel. US House of Representatives. – Mode of Access: <http://uscode.house.gov/download/pls/22C33.txt>

12. What is Public Diplomacy? [Electronic resource] / The USC Center on Public Diplomacy. – Mode of Access: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd